

Anton de Kom

MI, SURINAMSKI ROBOVI

Prevela sa holandskog
Jelica Novaković Lopušina

Beograd, 2025

Sranang, naša otadžbina	7
-------------------------------	---

RAZDOBLJE ROPSTVA

Dolazak belaca	13
Eldorado	17
Prve naseobine	21
Holandska uprava	24
Trgovina robljem	29
Tržište	31
U ropstvu	34
Robinje	41
Gospodari	45
Kazne	52
Otađžbinska istorija	59
Van Arsen van Somelsdejk	62
Gamad	67
Šumski pohodi	72
Joan Jakob Mauricijus	77
Guverner Kromelin	87

Guverner Nepve	89
Buku („Prah i pepeo“)	90
Poslednje poglavlje otpora	101
Surinam pod britanskom upravom	104
Veliki požar	108
Sudbina etičara	113
Bela kolonizacija	119
Sila boga ne moli	124
Parada guvernera	126
Ukidanje ropstva	131
Sloboda?	134
Velika rasprodaja	137

DOBA „SLOBODE“

Ovako mi živimo	143
Suština autonomije	149
Smena stoleća	153
Najamni rad	157
Slobodni rad	167
Lov na zlato	178
Velike kulture	180
Kud se dedoš milioni?	183
Rezultati	196
 Ponovno viđenje i rastanak	 203

Sranang, naša otadžbina

Od drugog do šestog stepena južne geografske širine, od 53. do 58. stepena zapadne geografske dužine, između plavetnila Atlantskog okeana i nepristupačnog planinskog masiva Tumuk-Humuka, vododelnice amazonskog basena, obujmljena širokim tokovima Korantejne i Marovejne, koje nas razdvajaju od Britanske i Francuske Gvajane, bogata neizmernim šumama u kojima rastu tabebuja, barklak, kapok i drugo skupoceno tropsko drveće, bogata širokim rekama u kojima se gnezde čaplje, ibisi, crnotrbe zviždare i flaminzi, bogata prirodnim blagom, zlatom i boksitom, kaučukom, šećerom, bananama i kafom... siromašna ljudima, još siromašnija ljudskošću.

Sranang – naša otadžbina.

Surinam, kako je Holandžani nazivaju.

Holandska dvanaesta i najbogatija..., ne – holandska najsiromašnija provincija.

Naša majka Sranang već hiljadama godina drema između primorja i planina. Ništa se nije promenilo u gustim šumama njene neistražene unutrašnjosti.

Prašume na visoravnima kao da su utonule u vekovnu tišinu, a tek predveče, poput skrivene muzike, zazuji bruj hiljade insekata. Romantičniji ali i divljiji je pejzaž

u savanama i duž reka. Vreže lijana, koje poput draperija vise sa drveća, preče put, cvetaju divlje orhideje, tu žive plašljive kapibare, širokonosni majmunčići balansiraju na granama, papagaji se oglašavaju kreštanjem, jaguar vreba u zasedi, mravojed svojim šiljastim jezikom traga za mravima.

Netaknute i neiskrčene, mračne šume majke Sranang čekaju hiljadama godina. Ovde žive čudnovate životinje za koje Zapad jedva da zna: tamandua,* bodljikavo prase, vireo,** tanagra,** tigriman**** i Finšova eufonija.***** Tukani čuče na visokim granama palmi, a rojevi leptirova kao što su sjaktavi plavi morfo, žuta i narandžasta kalidrija, uzleću često do vrha krošnji.

A ljudi?

Jedva da ima ljudi koji bi uživali u ovoj lepoti.

U ravnom priobalju žive Varani, Arovaci i Karaibi, slabša, izumiruća indijanska plemena, nemoćni potomci prvobitnog stanovništva koje su belci oterali sa najboljih staništa. U brdovitoj unutrašnjosti žive Tirije i Ojane. Njihovo nizanje perlica i umeće pletenja, njihov fino obrađeni nakit svedoče o urođenom smislu za lepo. Imá otprilike 2.450 Indijanaca i oko 17.300 Marona, šumskih crnaca o kojima će kasnije još biti reči.

* Životinja iz roda mravojeda. – *Prim. lekt.*

** Rod malih ptica vrbarica, obično imaju tamnozeleno perje. – *Prim. lekt.*

*** Vrsta ptice pevačice raznobojnog perja. – *Prim. lekt.*

**** Mala ptica vrbarica, obično crvenkastobraon boje s tamnim prugama, nalik tigrovim šarama. – *Prim. lekt.*

***** Vrsta ptice iz porodice *Fringillidae*; ime su dobile po nemačkom naučniku Fridrihu Hermanu Otou Finšu. – *Prim. lekt.*

Unutrašnjost Srananga, koja ima petostruko veću površinu od Holandije, nastanjuje najviše 20.000 ljudi. U šumama uglavnom žive samo aguti* i lenjivci, paukoliki majmuni, tapiri i kapibare, majmuni drekavci, mravojedi i anakonde.

Istorija je mimoišla majku Sranang, te je nakon tri veka holandske kolonizacije njena unutrašnjost ostala netaknuta. Bujice njenih reka ne pokreću turbine, plodno tle ne kultivisano je, skupocena blaga njenih šuma neiskorišćena su, a divlja plemena žive u najvećoj bedi i teškom neznanju usred prirode čija se raskoš beskorisno rasipa.

Belac se retko kad usudi da proдре u ove divljine, čiji su putevi znani samo Indijancima i Maronima. Prateći tok reka uzvodno, poneki francuski bivši robijaš, engleski avanturista ili holandski istraživač uspe da proдре u unutrašnjost. Noževima zasecaju bela debla balate** kako bi potekao njen dragoceni mlečnobeli sok. Međutim, bivši robijaš se vraća na obalu, avanturista se ubija od viskija kraj svoje usamljene logorske vatre, Holanđanin upreže Marone da ga kanuima spuste niz reku, a divljina ostaje za njima. Rane na deblu balate zarastaju, napušteni logor proždiru lijanе.

U unutrašnjosti Srananga nema ni traga holandskom uticaju, holandskoj energiji, holandskoj civilizaciji. O holandskoj istoriji ne svedoči nijedan put, nijedan most, nijedna kuća. Belci su znali samo za strah od divljine, u kojoj su odbegli robovi tražili utočište.

* Rod glodara, srodni su s morskim prasetom, te izgledaju slično njemu. – *Prim. lekt.*

** Drvo koje raste u tropskim krajevima Amerike, teško je, tvrdo, elastično i trajno; iz njegovog soka dobija se materijal sličan kaučuku. – *Prim. lekt.*

O kratkotrajnoj i suludoj zlatnoj groznici svedoči samo jedna bedna železnička pruga koja ne vodi nikuda i koja nikad nije dovršena.

Široke ravnice savana, šume i visoke granitne planine majke Sranang spavaju već stotinama vekova.

Njihova istorija još nije napisana.

Tek na uskom pojasu duž morske obale, tu i tamo oko ušća velikih reka, na najplodnijem aluvijalnom zemljištu vijori se crveno-belo-plava holandska trobojka.

Crveno – „Pogledaj, mama“, zapanjeno progovara mali beli dečak iz predivne knjige Madlene Paz *Zato što sam crn*,* „vidiš da i crnci imaju crvenu krv?“

Belo – boja Kromelinovih mirovnih pregovora.**

A plava? Zar to nije boja našeg tropskog neba, u koje gledamo kroz tamno lišće našeg drveća kako bismo u blistavom sjaju zvezda pročitali obećanje novog života?

Ne, to je tamno plavetnilo Atlantskog okeana, preko kojeg su nekada trgovci robljem dovezli svoj afrički plen, svoju živu robu, naše roditelje i dedove, u njihovu novu otadžbinu Sranang.

* Roman francuske komunistkinje i trockiste, čiji je originalni naslov glasio *Frère noir* (1930). – *Prim. prev.*

** Nakon niza pobuna Marona, na inicijativu guvernera Surinama Vihbolda Kromelina, zaključen je 1760. mirovni sporazum između Marona i holandskog trgovačkog Društva za Surinam, koji je Maronima garantovao slobodu i teritorijalnu autonomiju. Međutim, bilo im je zabranjeno da pružaju utočište novim odbeglim robovima. – *Prim. prev.*

Razdoblje ropstva

Dolazak belaca

„Starostavni narod koji je, iako će ih to uništiti, gostoljubivo dočekao pijane i obesne mornare jedne španske karavele i čoveka koji se zvao Nosilac Hrista – Kristofor. Narod koji su satrli...”

(Albert Helman, *Jugo-jugozapad*)*

„Srećan je onaj narod koji ne zna za istoriju“, rekao je jedan francuski pisac.

Istorija Surinama počinje 1499, kada su belci otkrili Divlju obalu (Gvajane).

Zahvaljujući Hartsinku,¹ znamo kako su ti dani izgledali na Divljoj obali. Tamo je svojevremeno živio narod Indijanaca, koji su bili svoji na svome. „Budući gostoljubivi“,

* Albert Helman (Albert Helman) je pseudonim surinamskog pisca karijsko-indijanskog porekla po imenu Lu Lihtveld (Lou Lichtveld, 1903–1996), svestranog autora, muzičara i političara. Kao prozni pisac, debitovao je romanom *Jugo-jugozapad* o ulozi kolonijalne vlasti u zapostavljanju i eksploataciji Surinama. Kao antifašista, borio se u Španskom građanskom ratu, bio je član holandskog pokreta otpora, a 1949. po povratku u Surinam postavljen je za ministra obrazovanja. – *Prim. prev.*

¹ Jan Jacob Hartsinck, *Beschrijving van Guiana of de wilde kust in Zuid-Amerika*, Amsterdam: Gerrit Tielenburg, 1770. Jedno od

piše Volbers u svojoj *Istoriji Surinama*,²¹ „često su u posetu primali druge saplemenike, pri čemu se razgovor najčešće vodio o njihovim omiljenim temama – lovu i ribolovu. Posedovali su neku urođenu čestitost i pravdoljubivost, kojima su zračili svi njihovi postupci; čak su ispoljavali i uljudnost i ljubaznost koju čovek ne bi očekivao kod necivilizovanih naroda. Ukoliko bi vodili razgovor, bilo je to uvek s krotkošću i blagošću. Nikad se nisu obraćali jedni drugima s prezirom. Takođe su posedovali izvesna znanja o putanjama zvezda, što im je bilo od velike koristi za pronalaženje puta u divljini.“

Ovaj opis se poklapa sa onim što nam istraživači govore o karakteru njihovih potomaka, plemenima Trio i Ojana. I za njih važi da su krotki ljudi koji retko ispoljavaju žestoke izlive osećanja ili grohotan smeh. Odlikuju se i toplom širokogrudošću, hrabrošću i preduzimljivošću, izvrsne su čamdžije i odlični poznavaoци prašume. Pa ipak, oni ne predstavljaju ništa drugo nego ostatak svojevremeno samostalnog i srećnog naroda koji je zaustavljen u svom prirodnom razvoju.

Šta je nagnalo belce ka ovim „divljim“ obalama? Koja li ih je misija inspirisala? Kakvu poruku, kakvu blagodat, kakvu civilizaciju su hteli da donesu ovom slobodnom i srećnom narodu? Da li su oni, prvi Španci koji su posetili

najstarijih i najznačajnijih dela o Surinamu, u kojem su od reči do reči citirana najznačajnija pisma, preporuke, naredbe, konvencije i ukazi.

² J. Wolbers, *Geschiedenis van Suriname*, Amsterdam, 1861. Često ćemo upućivati na ovo standardno delo o Surinamu, čija objektivnost i smisao za pravdu i istinu utoliko više upadaju u oči ako se uzme u obzir da je napisano u vreme kad ropstvo u Surinamu još nije bilo ukinuto.

naše obale, došli da Gvajani donesu blagodeti autodafea* i inkvizicije? Jesu li donosili toleranciju koju je Španija svojevremeno pokazala prema Jevrejima i Mavarima ili belачku civilizaciju lomače, točka i drugih sprava za mučenje? Da li je to bio pravni osnov njihove invazije? Ili su žutom i crvenom bojom svojih zastava jednostavno prenosili poruku da se zlato uvek plaća krvlju?

Neka činjenice odgovore.

Godine 1492. Kolumbo je otkrio Ameriku i ubrzo su se preuveličani prikazi nove zemlje i njenog bogatstva pokazali kao neodoljivo privlačni za Evropljane, bez obzira na njihov status ili rang.

O njima u svojoj knjizi *Buržuj* piše profesor Verner Zombart:³

„Poseban oblik piratstva predstavljale su ekspedicije koje su od 15. veka postale sve učestalije. Iako su ove ekspedicije često bile podstaknute i raznoraznim idealističnim motivima, kao što su naučni i religiozni interesi, ambicija ili želja za avanturom, ipak je dobit predstavljala najjaču (a često i jedinu!) motivaciju. U suštini, to su bili ništa drugo do dobro organizovani pljačkaški pohodi koji su za cilj imali haranje prekomorskih krajeva. Pogotovu nakon Kolumbovog otkrića i nakon što je sa svojih putovanja doneo pravi zlatni prah, kao i bajku o kralju od zlata, zemlja zlata – Eldorado postala je eksplicitni i implicitni cilj svih ekspedicija. Tako su se

* Ritual javnog kajanja optuženih jeretika nakon suđenja španske ili portugalske inkvizicije; svečano spaljivanje jeretika u Španiji, Portugaliji i njihovim kolonijama do kraja 18. veka. – *Prim. prev.*

³ Werner Sombart, *Der Bourgeois*, Leipzig, 1913, str. 96–98.

sujeverna potraga za blagom i sujeverna alhemija udružile sa sujevernom nadom u postojanje zemlje gde će se zlato sakupljati lopatama, što je izrodilo neodoljivi poriv za osvajanjem.

Ono što nas, međutim, posebno zanima jesu naročiti ljudi koji su rukovodili ovakvim poduhvatima. To su bili praiskonski, avanturistički nastrojani, brutalni, gramzivi osvajači velikog kalibra, naviknuti na pobeđe, kakvih otad više nema.

Ovi genijalni i bezobzirni pirati, koje je pre svega Engleska u velikom broju iznedrila u 16. veku, od istog su materijala sazdani kao i italijanski banditi poput velikih vođa Verone – velikog kana Frančeska dela Skale, Frančeska Sforce, Čezara Bordžije, s tom razlikom da je duh prvopomenutih još mnogo više bio okrenut sticanju novca i dobara, pa su daleko bliskiji kapitalističkim preduzimačima od italijanskih kondotjera...

Zapitaćete se otkud to da osvajače i pljačkaše dovodim u vezu s kapitalistima. Odgovor je jednostavan: ne samo zato što su sami bili neka vrsta kapitalističkih preduzetnika već ponajpre zato što su odisali istim onim duhom koji je pokretao svaku veletrgovinu i svaki kolonijalni sistem do u 18. vek. Jer trgovina i kolonijalna uprava u svojoj najdubljoj biti podjednako su bili avanturistički i osvajački poduhvati kao i piratstvo, gusarstvo i istraživačke ekspedicije o kojima smo govorili. Avanturista, pirat i veletrgovac stapaju se neprimetno u jedno.“

Eldorado

Eldorado – zemlja zlata.

Ta reč nije još uvek izgubila ništa od svoje čarobne moći.

I sad na velikom putničkom brodu neki mladi lekar u toku noći izlazi na palubu, zaslepljen svetlostima balske sale. Misli mu se ljuljuškaju u pijanom ritmu džez orkestra i čini mu se da je kao jedini preživeli umakao sa sulude žurke lutaka iz izloga.

Naginje se preko ograde kako bi mu noćni povetarac osvežio čelo. Isprekidana svetlost iz okna neke od brodskih kabina baca munjevite šare po tamnim talasima.

Zlatne žile u granitu.

Eldorado.

Mladi lekar u zvuku talasa čuje daleku pesmu bukani-
ra,* noćnim povetarcem donetu iz minulih vekova.

Preko dana sedi u svojoj kabini i na besprekornom brodskom papiru piše recepte za američke dame koje pate od morske bolesti i za stariju gospodu koju muči jetra.

Noću, kad utihne džez orkestar, kad noćni povetarac opet začarlija, a iz pušačkog salona dopire još samo promukla galama nekolicine pijanih plantažera, u njegovom

* Pustolov i gusar. – *Prim. lekt.*

srcu oživljava ludilo Eldorada. Preko noći on zaboravlja svoju besprekornu košulju, svoj smoking, svoj stalež.

Oseća se srodan sa svojim precima, divljim razbojnicima koji su gomilali zlato u potpalublju svojih brodova, avanturistima, nasilnicima, goničima robova.

Ispod sivog pepela svakodnevice u srcu svakog mladog belca tinja ludilo uzavrele želje za Eldoradom.

*

Godine 1499. Alonso de Oheda i Huan de la Kosa doprli su do obale Gvajane. Otprilike u isto vreme Pinzon je otkrio ušće Amazona i istočni deo Gvajane. Proširile su se glasine kako je duboko u unutrašnjosti pronađena zemlja neizmerno bogata zlatom i dragim kamenjem, a da je priobalni pesak nesagledivo velikog jezera po imenu Parima sav od zlatnih čestica.

Primamljen ovim glasinama, Domingo de Vera je 1593. zaplovio put Gvajane, koju je 23. aprila 1594, uz veliku pompu, prisvojio za Španiju. Zapovednici i vojnici klekli su pred krst i pogleda uprtog u nebo pomolili se u znak zahvalnosti. „Potom je Domingo de Vera uzeo krčag vode i ispio ga; uzeo je još jedan i prosuo vodu što dalje po zemlji. Zatim je izvukao mač, posekao travu oko sebe, kao i nekoliko grana sa drveća, izgovarajući pritom reči: 'U ime Boga zauzimam ovu zemlju za Njegovo visočanstvo Don Felipea, našeg zakonitog vrhovnog gospodara!'“⁴

Ovo je ujedno prvi primer zloupotrebe Božjeg imena u kolonijalnoj tragediji. Kasnije se, uvek iznova, u

⁴ Wolbers, str. 26–27.

hrišćanskim knjigama tvrdilo da crnci nisu ljudi jer ljudi su stvoreni po liku i obličju Božjem, a Bog, shodno tim učenjacima, nikako nije crn...

Dozvoličete zato da mi kao crnci potvrdimo kako ni sami ne verujemo da smo stvoreni po liku i obličju takvog Boga čiji su blagoslov belci tih dana prizivali kad god bi se domogli zemlje, života i dobara drugih, obojenih naroda.

Napeta očekivanja španskih tragača za zlatom nisu se ispunila. Kako zlato nije pronađeno u priobalju, mislilo se da su ga urođenici krili u unutrašnjosti zemlje. S oružjem u ruci, prodirali su u unutrašnjost, a tamo gde su nailazili na otpor, belci su angažovali okorele ubice čija su imena ostala zapamćena u istoriji.

Eldorado, međutim, nisu našli.

A ogorčeni avanturisti svetili su se urođenicima lišavajući ih slobode i u lancima ih primoravajući na rad uz bičevanje i mučenje.

Kad se ispostavilo da je ta rasa suviše slaba da proizvede blago koje su belci izmaštali, kad su pod udarcima i mučenjima stali da umiru na hiljade, i u Surinamu su se setili saveta Las Kasasa⁵ da je bolje iz Afrike uvesti snažniju rasu od indijanske.

U to doba nastala je trgovina robljem.

Tih dana prvi naši preci dovezeni su u Surinam.

⁵ *Las Casas*, španski sveštenik koji se nakon dugogodišnjeg boravka u Južnoj Americi sažalio nad užasnom sudbinom urođenika koje su novi gospodari na nečovečan način iznurivali u rudnicima zlata, pa je predložio da ih zamene robovima iz Afrike. Njegovo delo *Brevissima relacion de la destruccion de las Indias* (1552) prevedeno je na skoro sve evropske jezike.

Otađ je u Surinamu otpočelo ropstvo. Jedne gospodare zamenjivali su drugi, no svaki novi gospodar koji se silom domogao naseobina drugih Evropljana otpočinjao je svoju vlast svečanom izjavom da će i pod njime pravo svojine, što će reći pravo na raspolaganje živom robom, na kupovinu i prodaju naših očeva i majki, ostati sveto i neprikosnovenno.

Prve naseobine

Uprkos svečanom prisvajanju Surinama, Španci se nisu pokazali kao neka sila. Ubrzo su ustuknuli pred učestalim napadima ogorčenih Indijanaca iz Gvajane. U međuvremenu su Francuzi, a i Holandani i Zelandani, sve redovnije pristajali duž čitave obale Gvajane. Na osnovu Holandskog opšteg ukaza iz 1614. svako ko bi otkrio novu luku, prolaz ili mesto sticao je ekskluzivno pravo da se tu naredne četiri godine iskrcava.

O stalnim naseobinama još uvek nije bilo govora. Tek sredinom 17. veka Evropljani su se nastanili u Gvajani. Kapetan Marešal, u pratnji 60 Engleza, smestio se 1630. na reci Surinam. Ipak, o ovoj naseobini ne postoje nikakvi drugi istorijski podaci. Godine 1643. u Ruanu osnovana je kompanija za kolonizovanje Surinama. Izvesni Ponse Bretinji stao je na čelo grupe avanturista i nastanio se na obali. Međutim, počinili su toliko okrutnosti prema Indijancima da su ih Indijanci na kraju oterali, a deo su i ubili. Nekoliko godina kasnije jedna druga francuska kompanija pokušala je kolonizaciju poslavši 800 francuskih kolonista, no ni taj pokušaj nije doveo do trajne kolonizacije.

Nakon Francuza usledili su Britanci. Lord Viloubi, grof od Parama, opremio je o svom trošku brod i poslao ga u

Gvajanu. Urođenici su ljubazno dočekali brod jer se posada izdavala za miroljubive trgovce. Ipak, ubrzo se ispostavilo da su ovi „pacifisti“ zapravo neumoljivi vojnici, koji su potisnuli Indijance u šume jer su imali bolje oružje od njih. Požurili su da izgrade čvrsta utvrđenja protiv napada ogorčenih i prevarenih urođenika. Grof od Parama lično je 1652. došao u Surinam kako bi preuzeo vođstvo nad novom naseobinom. Ostao je, međutim, samo kratko jer je ubrzo imenovan za generalnog guvernera zapadnoindijskih ostrva; otišao je na Barbados, dok je Rufu poverena uprava nad Surinamom. Tako se Evropa učvrstila u Surinamu, postavljeni su temelji vladavine i situacija se zauvek promenila.

Ovakvo stanje pravno je potvrđeno poveljom Čarlsa II, koji je 1662. zemlju i obalu Surinama poklonio ser Čarlsu Viloubiju, grofu od Parama, i Lorensu Hajdu, grofu od Klarendona, kao i njihovim potomcima i zakonskim naslednicima.

Pod engleskom upravom broj belaca u Surinamu brzo je rastao. Pre svega, mnogo Jevreja iz Kajena se 1664, pod Davidom Nasijem, nastanilo u Surinamu. Njih je Viloubi izjednačio sa Britancima u pravima i slobodama. Za kratko vreme, pod engleskom batinom, crveni i crni robovi stvorili su preko šezdeset plantaža šećera i duvana. Taj teški kuluk po tropskom suncu bio je neopisivo naporan i mnogo je robova koštao života. Preostali su se u svojoj mucijevosti tešili vatrenom vodom,* koju su u to vreme belci prvi put doneli sa sobom. Autohtonih Surinamaca bilo je sve manje i oni su se povlačili u šume, odakle su

* Alkoholno piće, mešavina viskija ili ruma s cimetom i prirodnim zaslađivačima. – *Prim. lekt.*

povremeno uzaludno pokušavali da oteraju strance. I crni robovi stradali su od bolesti ili od iznurenosti, ali to nije bio neki problem. Trgovci robljem starali su se za redovno snabdevanje – trgovina ljudima je cvetala!

Holandska uprava

Španci su preduzeli prve ekspedicije, Francuzi su se prvi oprobali u kolonizaciji, Britanci su osvojili zemlju, izgradili utvrđenja, osnovali plantaže i svojom relativno liberalnom politikom (prema drugim belcima) privukli sposobne jevrejske žitelje u svoju koloniju. Kad su se pojavili, Holanđani su zapravo seli za postavljen sto. Jesu li oni koloniji darovali neko novo civilizacijsko dostignuće?

Republika Ujedinjenih Nizozemskih Provincija bila je od 1661. u ratu sa Engleskom. Kako bi na što više frontova naštetili neprijatelju, Skupština Zelanda opremila je tri ratna broda, sa posadom od 300 vojnika, pod zapovedništvom Abrahama Krejnsena, Julijusa Lihtenberga i Maurica de Rame. Ova eskadra je 26. februara 1667, pod engleskom zastavom, zaplovila uz reku Surinam. Holanđani su se svom budućem posedu prvi put približavali pod *engleskom zastavom*. Ovo ratno lukavstvo im, doduše, nije uspelo zbog nepoznavanja britanske signalizacije, ali kako utvrđenje nije bilo ni najmanje pripremljeno za napad, posle kratkog puškaranja palo je u ruke Holanđana. Većini kolonista dozvoljeno je zadržavanje privilegija dobijenih od Engleza. Ali, da bi i vuk bio sit, prešlo se na konfiskaciju dobara guvernera Viljema Bajama, dok su stanovnici

morali da sakupe namet od 50.000 kilograma šećera.⁶ Ova konfiskacija donela je Zelandanima ukupnu dobit od 400.000 guldena, što svakako može poslužiti kao dokaz da je Surinam već u to doba bio dobrostojeća kolonija.

Utvrđenje je dodatno ojačano, a uz to je ostao garnizon od 120 vojnika pod Mauricom de Ramom, koji je dobio i dodatno pojačanje u vidu 15 topova, kao i namirnice i neophodne ratne zalihe. Sporazumom iz Brede 1667. holandska kolonija Nova Nizozemska ustupljena je Engleskoj u zamenu za Surinam, što je ispala loša trampa.

Međutim, prema takvim mirovnim sporazumima i svečanim obećanjima uvek se treba odnositi s izvesnom dozom sumnje. Sporazum iz Brede potpisan je 31. jula 1667, a već 18. oktobra iste godine engleski kapetan Džon Hermans pojavio se pred utvrđenjem Zelandija sa sedam ratnih brodova. Tek ojačano utvrđenje ponovo je palo u britanske šake. Ujedinjene Nizozemske Provincije uložile su žalbu tim povodom kod engleske vlade i ona je zaista naložila napuštanje kolonije. Usledio je pravi egzodus. Više od 1.200 Engleza napustilo je koloniju, vodeći sa sobom mnogo robova, stoke i dobara, i nastanilo se na Jamajci.

Vestminsterskim mirom iz 1674. definitivno je priznat suverenitet Republike Ujedinjenih Nizozemskih Provincija nad Surinamom.

Valja ipak napomenuti kakav je bio epilog. Naime, pod engleskom upravom zaključeno je više sporazuma sa urođenicima, ali Holandani nisu ni pomišljali da ih se pridržavaju. Naprotiv, potiskivali su autohtono stanovništvo sve

⁶ Hartsinck, II deo, str. 585.

dalje od njihove zemlje, koju su prividnim kupoprodajnim ugovorima sticali u zamenu za kojekakvu bagatelu, kao što su nožići, ogledalca i ribarski pribor. Zato su Indijanci ponovo dizali ustanke u pokušaju da se oslobode tuđeg jarma. Iako nisu vodili istinski rat većom vojnom silom, ipak su u manjim grupama redovno napadali plantaže i pritom ubijali mnoge belce. Nije se moglo mnogo šta učiniti protiv tih hrabrih Surinamaca, koji su zahvaljujući poznavanju terena bili u velikoj prednosti nad belcima. Neobavljena posla vratila se i sila od 150 do zuba naoružanih Zelandana koje je guverner Hejnsijus (1680) poslao u borbu s njima. Mi, današnji Surinamci, s poštovanjem se sećamo tih naših otaca.

Istorija dolaska Holandana u našu zemlju ne bi bila potpuna ukoliko bismo propustili da spomenemo neslavno trvenje između Zelandana i Staleške skupštine Nizozemlja, koji su se poput dva besna psa otimali oko prava na posedovanje Surinama. Kako je Krejnsen, koji je zauzeo utvrđenje Zelandija, bio Zelandanin, Skupština Zelanda polagala je na osnovu njegovog junaštva pravo na suverenitet. Ipak, Staleška skupština polagala je veće pravo s obzirom na to da je ona platila opremu ekspedicije.

Spor je ostao nerazrešen. Zeland je provizorno ostao u posedu Surinama, dok je Staleškoj skupštini priznata neka vrsta vrhovne vlasti. Međutim, pošto su pod Hejnsijusom urođeničke pobune sve više uzimale maha, i Zelandska i Staleška skupština osetile su olakšanje što su 1682. tu opasnu ispostavu mogle da prenesu na Zapadnoindijsku kompaniju.* Po tom osnovu Skupština Zelanda primi-

* Holandska zapadnoindijska kompanija (*Geoctroyeerde West-Indische Compagnie* – WIC) bila je ustrojena po uzoru na Holandsku

la je 260.000 guldena, dok je Staleška skupština novim vlasnicima odobrila monopol na deset godina.

Kolonijalna civilizacijska misija Holandana u Surinamu ovim ukazom od 32 člana (neka vrsta ustava za Surinam) poprimila je odlike monopolističke trgovine.

Pošto kolonisti svoju dragu domovinu nisu napuštali kako bi na tropskom suncu u znoju lica svog zarađivali za koru hleba, njihovo blagostanje zavisilo je od brzog i dobrog snabdevanja upotrebljivim robovima. Za dovoz te marve Zapadnoindijska kompanija je, dakle, dobila monopol, kao što bukvalno piše u članu VI ovog ukaza: „Kako pomenuta kolonija ne može da napreduje bez korišćenja crnih robova i kako niko izvan pomenute kompanije nije ovlašćen da uzima robove sa obala Afrike i njima trguje, kompanija se obavezuje da pomenutoj koloniji godišnje isporuči onoliki broj robova koliko se tamo bude potraživalo.“⁷

Da bi se stvar malo ulepšala, Zapadnoindijska kompanija je istovremeno na sebe preuzela obavezu „da kolonistima u svako doba stavi na raspolaganje jednog ili više propovednika Božje reči kako bi se kolonisti i drugi žitelji tamo učili strahu od Boga i poukama za sticanje blaženstva“.⁸

Zapadnoindijska kompanija, čije je doba procvata već bilo minulo, nije mogla da pokrije troškove neophodne da se kolonija, koja je nakon odlaska Engleza i usled napada

istočnoindijsku kompaniju (*Vereenigde Oost-Indische Compagnie* – VOC), koja je delovala u Aziji (najvećim delom na prostoru današnje Indonezije) od 1602. godine. Kompanija je od Generalne skupštine dobila pravo trgovinskog monopola na Karibima i pravo trgovine robovima na Karibima, u Brazilu i Severnoj Americi. – *Prim. prev.*

⁷ Integralni tekst ukaza može se naći kod Wolbers, str. 834–846.

⁸ Član XVIII, Wolbers, str. 844.

Indijanaca neumitno propadala, opet učini profitabilnom. Zbog toga je 1683. trećinu svojih prava prodala gradu Amsterdamu, a trećinu Kornelisu van Arsenu van Somelsdeyku, koji je dokumentom o prenosu prava ujedno imenovan za guvernera. Novi vlasnici su potom kompaniju nazvali Oktroisano društvo Surinama. Vrhovni suverenitet i odbrana i dalje su, međutim, bili u rukama Staleške skupštine.

Suštinski se ovim prenosom ipak ništa nije promenilo. Zapadnoindijska kompanija zadržala je ekskluzivno pravo na trgovinu robljem, samo što je Oktroisano društvo sada imalo pravo da po potrebi i samo uvozi robove, pod uslovom da za svakog roba plati 15 guldena (mi bismo rekli: uvoznih dažbina) Zapadnoindijskoj kompaniji.